

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОЗАХИСНОЇ ПОЛІТИКИ¹

О. МАЛЬКО
*доктор юридичних наук,
професор,
директор Саратовської філії
Інституту держави
і права РАН,
заслужений діяч науки РФ*

В. НИРКОВ
*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник директора з наукової роботи
(Саратовська філія Інституту держави
і права РАН)*

Розробка концептуальних теоретичних засад формування і реалізації правозахисної політики набуває особливого значення з урахуванням масового характеру порушень прав людини, невисокої ефективності системи державно-правового захисту і слабкості інститутів громадянського суспільства у проведенні самостійної політики у сфері захисту об'єктивного права і суб'єктивних прав учасників суспільних відносин. Також потребує свого вирішення проблема приведення правозахисної системи у відповідність до міжнародних стандартів.

Актуальність теоретичного вивчення питань правозахисної системи і правозахисної політики обумовлена також такими обставинами: нормативні приписи щодо захисту права пронизують практично всі галузі права; як і раніше, погано розвинені недержавні форми захисту права; потребує розширення взаємодія державної правозахисної системи з механізмами захисту права Європейського Союзу; у науці не приділяється належної уваги формуванню теорії правозахис-

¹ Роботу виконано за фінансової підтримки Міністерства освіти і науки Російської Федерації, проект «Правозахисна політика: вітчизняний і зарубіжний досвід» у рамках реалізації федеральної цільової програми «Наукові та науково-педагогічні кадри інноваційної Росії» на 2009–2013 рр.

Переклад з російської В. Смородинського.

© О. Малько, В. Нирков, 2013

ної системи, а питання правозахисної політики перебувають на початковому етапі дослідження [1, с. 4–6]; перебільшується значення органів державної влади у процесі формування та реалізації правозахисної політики і водночас залишається недооціненою роль інститутів громадянського суспільства у цій сфері.

Крім того, необхідність формування правозахисної політики пов'язана ще з тим, що сама правозахисна діяльність не позбавлена деяких недоліків:

- їй вочевидь бракує системності, послідовності та наукової обґрунтованості;
- її правова основа залишає бажати кращого, правове регулювання названої сфери не налагоджене повною мірою, у тому числі й на конституційному рівні;
- суб'єкти правового захисту (державні, недержавні, внутрішньодержавні, міжнародні) часто-густо діють розрізнено, неузгоджено, без достатньої координації один з одним, погано взаємодіють між собою.

Тому саме належно вибудована правозахисна політика покликана об'єднати всі інструменти та інститути, пов'язані із захистом прав людини і права як соціальної цінності, в одне ціле. Найважливішим її завданням є формування повноцінної правозахисної системи. У цілому ж сутність правозахисної політики полягає в розробці та реалізації правозахисних ідей і цілей стратегічного характеру.

Поряд із цим практичними пріоритетами її реалізації є:

- оптимізація правового регулювання означеної сфери;
- удосконалення системи гарантій у механізмі правового захисту;
- забезпечення належної координації правозахисних державних і недержавних організацій;
- поглиблення взаємодії внутрішньодержавних і міжнародних інститутів правового захисту;
- сприяння формуванню правозахисної культури державних, муніципальних службовців та інших суб'єктів [2, с. 316].

З урахуванням вищенаведеного правозахисну політику можна визначити як науково обґрунтовану, послідовну і комплексну діяльність державних і недержавних структур щодо подальшого розвитку правозахисної системи, вдосконалення засобів захисту права, упровадження режиму «правової захищеності» окремої особистості та суспільства в цілому.

Причому правозахисну політику і правоохоронну політику слід розмежовувати. Вони співвідносяться як частина і ціле. Якщо перша націлена на захист об'єктивного права і суб'єктивних прав громадян, на створення і функціонування повноцінної правозахисної системи, на відновлення порушеного права, то друга має більш широку сферу дії та спрямована на вдосконалення всієї системи охорони права, включаючи і його захист як складову, на протидію корупції та зниження кількості скоєних правопорушень у суспільстві. Отже, мета правоохоронної політики є значно ширшою — це підвищення «імунітету» права щодо усіляких правопорушень, ефективне здійснення його охоронної функції, результативна робота правоохоронної системи, а не лише її підсистеми — захисту права.

У сучасних умовах, на наш погляд, наріла нагальна потреба у формуванні концепції правозахисної політики, під якою варто розуміти систему теоретичних положень, що містять цілі, завдання, засоби, принципи, пріоритети, форми реалізації правозахисної діяльності, шляхи підвищення ефективності правозахисної системи в цілому. Саме в рамках цієї концепції важливо розглянути моделі більш результативної взаємодії державних і недержавних суб'єктів правозахисної політики. Лише при тісній і чіткій взаємодії зазначених суб'єктів можливий прорив у підвищенні якості дії інструментів захисту права.

Правозахисна система на цей час перебуває у стані невизначеності щодо шляхів власного розвитку. Органи державної влади, спеціально уповноважені здійснювати правозахисну функцію, досі не мають належної науково обґрунтованої концепції, а ґрунтуються, як правило, на вузькокорпоративних інтересах, адміністративно-територіальних і умоглядно-політичних нормах своєї організації; їхні цілі деколи є несумісними із завданнями захисту прав громадян і забезпеченням режиму «правової захищеності» особистості та громадянського суспільства. Останнє ж так і не стало активним учасником формування і реалізації правозахисної політики. Недержавні правозахисні організації, що існують у сучасних умовах, незважаючи на певну активність у сфері захисту прав громадян, не мають ефективних правових механізмів належної протидії корупції в органах державної влади, сваволі з боку державних службовців та іншим неправим діям щодо громадян і бізнесу.

Слід погодитися з вельми точною характеристикою сучасної правозахисної та правоохоронної системи як структури, що зберігає риси адміністративно-надзвичайної та фактично перманентно-тимчасової організації, що припускає позаправові та позапроцесуальні форми роботи з населенням і боротьби зі злочинністю [3, с. 46].

При цьому наріжним каменем у вирішенні проблем охорони і захисту права, прав і свобод громадян виступає судова реформа, що триває вже не один десяток років. Проте на цей час значна частина проблем щодо встановлення системи справді дієвого і незалежного суду не вирішена, як і раніше, відсутня науково обґрунтована і послідовно реалізована судово-правова політика, без якої неможливі належне функціонування і розвиток ані правоохоронної, ані правозахисної систем.

Концепції правоохоронної, правозахисної та судової політики повинні бути наріжними доктринальними документами, що пропонують вирішення найбільш гострих проблем, наявних у сфері правоохоронної діяльності, судоустрою і судочинства, організації правозахисної системи, що містять стратегію розвитку цих важливих сфер правового життя суспільства. Через те, що правоохоронна, правозахисна і судова політика є особливими діалектично пов'язаними різновидами політики правової, бажано, щоб концепції правоохоронної, судової та правозахисної політики будувалися на єдиному концептуальному фундаменті.

Серед найважливіших проблем, що стоять на шляху прогресивного розвитку російської судової влади як найважливішої складової правозахисної системи, все більше заявляє про себе відсутність єдиної судової практики, «роз'єднаність» судової влади, її специфічний і не завжди обґрунтований «поділ». Це не дозволяє правосуддю стати повноцінним, не підвищує ступінь

довіри до нього. Можна скільки завгодно «закачувати» гроші в існуючу судову систему, але якщо вона буде відтворювати те, що є зараз, стан справ на краще не зміниться. Потрібні інші заходи, що виведуть правосуддя на новий рівень якості та цивілізованості.

Справжня модернізація судової системи пов'язана передусім із перебудовою судових органів, що повинно відповідати сучасним вимогам розвитку суспільства. Якщо ми говоримо про Концепцію судової політики, то у стратегічному плані правильним було б об'єднання всіх «гілок» судової влади в одну, яку б уособлював Верховний Суд. Конституційне, господарське та інші види правосуддя цілком можуть функціонувати в межах колегій (палат) цього вищого судового органу, про що вже неодноразово переконливо зазначалося в юридичній літературі. Так, В. Попондопуло справедливо пише про те, що «зовнішня спеціалізація, представлена... самостійними гілками судової влади, відіграла свою історичну роль і тепер, на мій погляд, від неї можна відмовитися шляхом об'єднання всіх гілок судової влади в єдину, очолювану Верховним Судом» [4, с. 114].

Що це дасть особистості, суспільству і державі?

По-перше, нарешті виникне реальний шанс втілити в судово-правове життя єдину судову практику. Правильно підкреслює у своєму інтерв'ю президент Гільдії російських адвокатів Г. Мірзоев, що «на жаль, різні суди з одних і тих самих підстав, у одній і тій самій справі виносять часом діаметрально протилежні рішення. Іноді доходить до абсурду. Людина йде до суду загальної юрисдикції, але їй там відмовляють. Тоді вона реєструє якесь ТОВ і йде до арбітражного суду¹ з тим самим питанням і вирішує його. У минулі роки головною інстанцією в країні був Верховний суд, він аналізував судову практику і давав рекомендації з різних категорій справ. Сьогодні у нас три гілки судової системи² і, виходить, три справедливості. Можливо, прийшов час подумати над тим, щоб функціонував один Вищий або Верховний суд і єдиний Судовий департамент... У цьому суді можуть працювати конституційна колегія, загальної юрисдикції, арбітражна, адміністративна. Але це буде єдина система, вона забезпечить єдиний підхід у правозастосовній практиці» [5].

По-друге, в умовах слабкої довіри до судової влади з боку суспільства і невисокої в цілому ефективності різних судових органів важливо об'єднати їх зусилля для більш повного захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів інших суб'єктів права. Обґрунтовано зазначається, що «існування трьох самостійних, не пов'язаних одна з одною структур, послаблює судову владу, покликану відігравати роль стабілізуючого фактора в державі та захищати права і свободи особистості» [6, с. 15].

По-третє, це дозволить створити, з одного боку, більш просту і компактну, а з другого — більш чітку та ієрархічну сукупність судових структур, яку з повним правом можна буде назвати судовою системою, елементи якої між собою будуть дійсно взаємопов'язаними. Зараз у нас існує фактично три умовні «судові сис-

¹ В Україні — господарський суд. — Прим. перекладача.

² В Україні — чотири; в Російській Федерації, на відміну від України, нема системи адміністративних судів. — Прим. перекладача.

теми», які системами в повному сенсі слова не є, діють часто-густо «самі по собі». Більше того, часом виявляється й певна нездорова конкуренція між ними, ведеться боротьба за сфери впливу, за більш важливий статус, за ті чи інші привілеї і т. ін., що не сприяє судово-правовому прогресу, а більшою мірою стримує його.

По-четверте, не останню роль в такій реконструкції судової влади відіграють проблеми спеціалізації та фінансових витрат. Цілком можна підтримати думку В. Попондопуло про те, що «існуюча організація судової системи Росії, побудована на принципах зовнішньої спеціалізації, менш ефективна і більш витратна з фінансової точки зору, ніж система, побудована на принципах уніфікації та внутрішньої спеціалізації. Вона складна і тим самим породжує безліч специфічних організаційних і навіть політичних проблем як у взаєминах кожної гілки судової влади з іншими органами державної влади,... так і у відносинах різних гілок судової влади між собою» [4, с. 115].

Зрозуміло, такі перетворення в судовій сфері будуть пов'язані з відповідними змінами не лише в поточному законодавстві, а й у Конституції. Втім це варто того, якщо ми дійсно хочемо зробити судову владу результативною, такою, що реально й якісно захищає інтереси особистості, суспільства і держави.

Таким чином, модернізація судової системи пов'язана з об'єднанням наявних судів у повноцінний Суд з усіма відповідними наслідками. На це звертають увагу і ветерани судової діяльності. Наприклад, патріарх російського правосуддя, заслужений юрист РФ А. Большова підкреслює, що «об'єднання систем є необхідним... Треба змінити Конституцію, розробити концепцію, визначити послідовність...» [7, с. 13]. З цими ідеями можна тільки погодитися, включити їх до проекту Концепції судової політики і почати діяти відповідно до них.

Однак необхідністю модернізації судової системи не вичерпується весь спектр проблем, що зараз мають місце у функціонуванні російської правозахисної системи. Остання вимагає для свого «оздоровлення» і розвитку саме системного, комплексного та науково вивіреного підходу з боку суспільства і держави.

Убачається, що першорядним завданням Концепції правозахисної політики має бути відображення основних ідей із розвитку всієї правозахисної системи в її широкому розумінні. Об'єктом захисту такої системи повинні виступати не лише права і свободи людини, а й саме право як найважливіша соціальна цінність і досягнення загальної культури суспільства, а також правова система в цілому.

На особливу значущість дослідження проблеми правозахисної системи і політики її стратегічного розвитку обґрунтовано вказує В. Баранов: «Багато аспектів цього специфічного й актуального зрізу соціального буття, що визначають урешті-решт міру юридичної цивілізованості держави і суспільства, їх правовий прогрес, потребують глибокого і ґрунтового вивчення вітчизняним правознавством» [8, с. 7]. При цьому автор пропонує, на наш погляд, досить вузьке розуміння правозахисної системи, пов'язуючи її виключно з правами людини [8, с. 8].

Т. Калініна також обмежується лише правами людини при аналізі об'єкта впливу правозахисної системи, пропонуючи визначення останньої як сукупності «способів і засобів захисту прав і свобод людини, що існує у вигляді комплекс-

су взаємопов'язаних правозахисних галузей, норм та інститутів; підсистеми гуманітарного законодавства і правозахисних установ; підсистем гуманітарного інформування, освіти, накопичення, зберігання, відтворення і розвитку гуманітарної ідеології» [9, с. 9–10]. У цьому випадку слід погодитися з критичним зауваженням В. Карташова про те, що вказане визначення не охоплює значного шару механізму захисту права — діяльності численних вітчизняних, іноземних і міжнародних правозахисних організацій, судової та іншої юридичної практики [10, с. 12].

Убачається, що в науці необхідним є ширший підхід до трактування правозахисної системи суспільства, тому проблему захисту прав людини може бути вирішено лише за допомогою комплексного захисту всієї системи права як об'єктивної передумови існування і реалізації окремих суб'єктивних прав особистості. Інакше кажучи, саме об'єктивне право також потребує захисту від різного роду посягань і порушень його приписів. При цьому слід чітко розмежовувати поняття «охорона» і «захист» права, розглядати правозахисну діяльність та її суб'єктів як частину (підсистему) правоохоронної системи. Правильним є твердження Ю. Ветютнева: «...у своїй основі правозахисна та правоохоронна діяльність принципово єдині, й поки ця єдність не буде відновлено, нема підстав розраховувати на поліпшення ситуації з правами людини в Росії» [11, с. 62].

У зв'язку з цим понятійний ряд у теорії захисту права повинен починатися з такого ланцюга: «охорона права — правоохоронна система — захист права — правозахисна система». Його подальшим логічним продовженням є категорія «правозахисна політика», під якою в юридичній літературі пропонується розуміти цілісну систему заходів, що вживаються на державному рівні з метою забезпечення і захисту прав людини. Мірилом ефективності правозахисної політики повинен виступати досягнутий рівень захищеності прав людини [11, с. 63–64]. Однак і в цьому випадку навряд чи можна визнати виправданим досить вузьке розуміння правозахисної політики. Безумовно, забезпечення і захист прав людини є «наріжним каменем» усєї правозахисної системи. Очевидним є й те, що правами людини не вичерпується її функціональне призначення. Інститут прав людини має статус загальносоціальної цінності, досягнення культури, а також певного критерію правового прогресу суспільства. У реальному механізмі правового регулювання права і свободи особистості мають багатоступінчастий характер свого закріплення і забезпечення, починаючи з положень Конституції та загальноновизнаних норм міжнародного права, і закінчуючи конкретними процесуальними засобами захисту суб'єктивного права в суді, наприклад у позовному порядку.

Згадування в науковій теорії лише про одного об'єкта захисту у вигляді прав людини в ході конструювання моделі правозахисної політики і правозахисної системи мимоволі та занадто спрощує сутність проблеми, що розглядається. Реальний механізм захисту права трансформується в ідеалізоване, «романтичне» гасло часів буржуазних революцій. Права людини — це лише вершина «піраміди» об'єктів, що підлягають захисту в правовій системі. Сама ідея природного права так і залишається лише абстрактною метою, правовою «мрією» про ідеальний закон без її складного втілення в тисячі приписів позитивного права, десятки і

сотні тисяч правозастосовних актів та інших юридичних дій, що не вкладаються в межі традиційного поняття «правозахисна система».

Так, поняття «захист» в юриспруденції повинно мати багатовимірний, комплексний характер, спираючись на принцип пріоритету прав і свобод людини і громадянина, моделювати єдину систему захисту права. Як об'єкти захисту слід виокремлювати не тільки права людини, а й конкретизовані в реальних правовідносинах суб'єктивні права їх учасників. Права людини як комплексні правові утворення розчиняються «в усіх без винятку галузях чинного права, звідки їх не можна вилучити або виокремити» [11, с. 63]. Таким чином, прихильники трактування правозахисної системи крізь призму прав людини самі усвідомлюють певну аморфність і невловимість такого об'єкта захисту, недоцільність прийняття, наприклад, єдиного спеціалізованого законодавчого акта про права людини. Адже правозахисна система покликана забезпечувати належне функціонування всього об'єктивного права, а не лише його окремих приписів, якими б значущими вони не були.

На наш погляд, найбільш влучним буде визначення захисту права як однієї з підсистем охоронних заходів (поряд з юридичною відповідальністю), що являє собою єдину сукупність взаємопов'язаних спеціальних юридичних засобів, спрямованих на припинення конкретних порушень, на відновлення порушених приватних і публічних інтересів і (або) на забезпечення умов їх задоволення в інших формах.

Таким чином, категорія «правозахисна система» покликана виконати функцію найбільш загальної абстракції, що включає в себе у системному відношенні поняття «захист права» і «правозахисна політика». При цьому об'єкт захисту найбільш доцільно розглядати з широких позицій, не обмежуючись інститутом прав людини, а розуміючи під ним також інші елементи правового статусу особистості, й саме об'єктивне право, що дозволяє представити правозахисну систему у вигляді складного комплексного і багатовимірного утворення правового життя.

З урахуванням зазначених теоретико-методологічних установок вбачається можливим запропонувати таку структуру Концепції правозахисної політики.

Перш за все ця Концепція повинна містити певну вступну частину, в якій буде надано характеристику сучасного стану правозахисної системи за допомогою вказівки на найбільш «больові точки».

Основний текст Концепції вбачається доцільним розбити на такі розділи:

I. Загальні засади правозахисної політики.

II. Зміст правозахисної політики.

III. Основні напрями правозахисної політики.

IV. Пропозиції щодо вдосконалення правозахисної системи суспільства.

V. Пріоритетні напрями розвитку правозахисної політики в регіонах.

Як основоположну мету правозахисної політики пропонуємо визначити здійснення на основі законодавства і загальновизнаних принципів і норм міжнародного права захисту об'єктивного права та прав і свобод особистості, формування системи дієвих засобів захисту права, створення і функціонування ефективної правозахисної системи, встановлення режиму «правової захищеності» приватних і публічних інтересів.

Зазначена мета, на нашу думку, знаходить свою конкретизацію у таких завданнях правозахисної політики:

- виявлення факторів і умов, що породжують правозахисні ризики;
- створення концептуальних основ для формування єдиного правового поля в галузі правозахисної діяльності;
- вибудовування ефективного механізму взаємодії та координації діяльності державних органів та установ у сфері здійснення правозахисної діяльності;
- забезпечення належного правового механізму взаємодії державних органів і недержавних правозахисних організацій;
- створення з урахуванням досвіду низки європейських держав системи антикорупційного законодавства;
- поліпшення матеріального забезпечення діяльності правоохоронної системи і недержавних правозахисних організацій;
- моніторинг законодавства, що регулює правозахисну діяльність, з метою усунення його прогалин та колізій, для визначення найбільш «проблемних точок» практичної реалізації нормативних положень;
- підвищення легітимності та відкритості правозахисної системи;
- боротьба з корупційними проявами в органах та установах правозахисної системи;
- розвиток недержавної складової правозахисної системи;
- передача частини функцій із захисту права структурам та інститутам громадянського суспільства;
- розробка правових основ подальшого контролю за результатами правозахисної діяльності;
- концептуальне забезпечення вдосконалення системи правових засобів захисту права (правовідновлювальних, правозабезпечувальних та ін.);
- розвиток і дотримання принципів правової держави, гарантованих Конституцією і загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права і міжнародними договорами;
- підвищення якості відправлення правосуддя як основного державного інституту захисту прав особистості;
- приведення правозахисної системи у відповідність до міжнародних стандартів;
- правова просвіта у сфері захисту прав;
- вирішення спорів і конфліктів між громадянами, громадськими організаціями і державними органами, посадовими особами правовими засобами.

У Концепції також повинні знайти відображення й основні принципи формування і реалізації правозахисної політики, серед яких вважаємо доцільним і обґрунтованим вказати такі:

- законність — неухильне дотримання вимог загальновизнаних норм і принципів міжнародного права у сфері захисту права, законодавства; заборона використання механізмів і процедур, що порушують вимоги зазначеної нормативної основи правозахисної політики, і неприпустимість протиставлення вимог вищезазначених актів і доцільності політичного, економічного, організаційного та іншого характеру;

– пріоритет прав та основних свобод людини і громадянина — формування і реалізація правозахисної політики мають бути підпорядковані конституційному положенню про те, що людина, її права і свободи є найвищою цінністю, при визначенні основних напрямів правозахисної діяльності права і свободи людини і громадянина мають становити вихідний її орієнтир;

– соціально-політична обумовленість — ухвалені у сфері захисту права рішення, видані акти і здійснювані дії ґрунтуються на об'єктивних потребах та інтересах особистості, суспільства і держави;

– наукова обґрунтованість — формування правозахисної політики ґрунтується на положеннях і рекомендаціях юриспруденції, результатах теоретичних і прикладних досліджень і розробок авторитетних наукових юридичних центрів і шкіл;

– демократизм — правозахисна політика орієнтується на широку участь у її формуванні та здійсненні різних соціальних груп, використовує кошти, процедури і механізми, що не суперечать основам демократії та інтересам більшості;

– урахування культурного чинника — правозахисна політика формується і здійснюється на загально визначених морально-культурних цінностях і традиціях суспільства, справедливості, взаємодопомози та соціальному компромісі, національно-культурній рівноправності;

– гласність — правозахисна політика в Росії здійснюється на засадах відкритого доступу до інформації про її сутність, цілі, принципи, пріоритети, механізми і засоби реалізації;

– узгодженість з міжнародними стандартами в галузі захисту права — правозахисна політика заснована на визнанні й урахуванні міжнародних стандартів у галузі прав людини та їх захисту, врахуванні досвіду і рекомендацій міжнародних правозахисних організацій із дотриманням пріоритетності національних інтересів;

– свобода і самоврядування політичних та інших об'єднань громадян, місцеве самоврядування — зазначені суб'єкти правозахисної політики повинні мати можливість самостійно і незалежно організовувати свою правозахисну діяльність без втручання держави та її органів;

– свобода вираження думок і переконань, слова і друку, совісті — ідеологічна складова правозахисної політики має опрацьовуватися на основі плюралізму думок її суб'єктів та учасників;

– практична орієнтованість і затребуваність — правозахисна політика ґрунтується на детальному вивченні реального стану справ у сфері захисту права, функціонуванні правозахисної системи, формує свої пріоритети і визначає основні напрями, виходячи з потреб практики і зв'язку з нею.

Як основні напрями формування і реалізації правозахисної політики пропонуємо виокремлювати такі:

- правозахисна політика у сфері здійснення правосуддя;
- правозахисна політика у сфері протидії корупції;
- правозахисна політика у сфері взаємодії органів державної влади і неурядових правозахисних організацій;
- правозахисна політика в діяльності прокуратури;
- правозахисна політика у сфері захисту і забезпечення прав дітей;

– правозахисна політика у сфері захисту прав і законних інтересів підприємців та юридичних осіб;

– правозахисна політика в галузі створення системи дієвих юридичних гарантій і механізмів щодо забезпечення ефективного самозахисту своїх прав особистістю.

Останній напрям правозахисної політики науковою спільнотою і на практиці часто-густо зовсім не виокремлюється як самостійний, що, на наш погляд, не сприяє вибудовуванню повноцінної та дієвої правозахисної системи. Інструмент самозахисту має набути відповідного правового статусу поряд з іншими способами і засобами правозахисної діяльності. На жаль, зараз самозахист у багатьох випадках не визнається державою як законний засіб забезпечення власної безпеки особистості, захисту її власності, прав і свобод, а часом, навпаки, — оголошується правопорушенням і навіть визнається злочинним. Чимало проблем можна виокремити у встановленні та реалізації інших напрямів правозахисної політики, але саме самозахист у російській правозахисній системі перебуває в найбільш нерозвинутому стані, не дозволяючи громадянам відчувати себе повноправними учасниками цієї системи.

У цьому випадку вважаємо доречним нагадати про те, що Конституційний Суд РФ ще в 1995 р. сформулював правову позицію, згідно з якою особистість в її взаєминах з державою виступає не як об'єкт державної діяльності, а як рівноправний суб'єкт, що може захищати свої права всіма не забороненими законом способами і сперечатися з державою в особі будь-яких її органів [12].

Нами подано зразкову структуру проекту Концепції правозахисної політики, яка ще потребує свого обговорення, доопрацювання і розвитку. При цьому основне завдання формування Концепції правозахисної політики сьогодні полягає в забезпеченні системного і науково обґрунтованого бачення проблеми випереджаючого розвитку правозахисної системи суспільства, у створенні ідейно-теоретичного фундаменту реалізації державою правозахисної функції.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Редько А. А.* Правозащитная политика и ее место в правовой политике России: теоретико-правовой анализ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. А. Редько. — СПб., 2011. — 26 с.
2. *Малько А. В.* Теория правовой политики / А. В. Малько. — М. : Юрлитинформ, 2012. — 328 с.
3. *Синюков В. Н.* Правоохранительная система России: необходимость концептуальных перемен / В. Н. Синюков // Правоохранительная политика в России: проблемы теории и практики : монография / под ред. А. В. Малько. — Тамбов : Изд-во ТГУ, 2010. — С. 46–52.
4. *Попондопуло В. Ф.* Система третьей власти: от горизонтальной организации к вертикальной / В. Ф. Попондопуло // Закон. — 2004. — № 10. — С. 113–118.
5. *Ямшанов Б.* Справедливость на троих не делится / Б. Ямшанов // Рос. газ. — 2012. — 11 дек. — С. 8.
6. *Бойков А. Д.* Судебная реформа: обретение и просчеты / А. Д. Бойков // Государство и право. — 1994. — № 6. — С. 13–22.
7. *Большова А. К.* Надо создавать единую судебную систему / А. К. Большова // Судья РФ. — 2009. — № 11. — С. 10–13.

8. *Российская и европейская правозащитные системы: соотношение и проблемы гармонизации* : сб. статей / под ред. В. М. Баранова. — Н. Новгород, 2003. — 635 с.
9. *Калинина Т. М. Российская и европейская правозащитные системы: соотношение и проблемы согласования* : дис. ... канд. юрид. наук / Т. М. Калинина. — Н. Новгород, 2002. — 187 с.
10. *Карташов В. Н. Правозащитные системы: понятия, основные типы и принципы* / В. Н. Карташов // *Российская и европейская правозащитные системы: соотношение и проблемы гармонизации* : сб. статей / под ред. В. М. Баранова. — Н. Новгород, 2003. — С. 11–15.
11. *Ветютнев Ю. Ю. Несколько замечаний о теории правозащитной системы* / Ю. Ю. Ветютнев // *Российская и европейская правозащитные системы: соотношение и проблемы гармонизации* : сб. статей / под ред. В. М. Баранова. — Н. Новгород, 2003. — С. 60–64.
12. *Постановление Конституционного Суда РФ от 3 мая 1995 г. № 4-П по делу о проверке конституционности статей 220.1 и 220.2 Уголовно-процессуального кодекса РСФСР в связи с жалобой гражданина В. А. Аветяна* // *Собр. законодательства Рос. Федерации*. — 1995. — № 19. — Ст. 1764.

Малько О. В., Нирков В. В. Теоретико-методологічні засади формування концепції правозахисної політики

Анотація. У статті аналізуються найбільш важливі проблеми функціонування правозахисної системи, а також низка питань, пов'язаних із формуванням стратегії її подальшого розвитку. Відзначається актуальність теоретичного вивчення питань правозахисної системи і правозахисної політики. Відстоюється ідея щодо необхідності розробки комплексної науково обґрунтованої концепції правозахисної політики. Автори формулюють оригінальні дефініції понять «правозахисна політика» і «концепція правозахисної політики». Розглядаються співвідношення і взаємозв'язок між правоохоронною, судовою і правозахисною політикою в сучасних умовах. Критично оцінюється процес модернізації судової системи в сучасній Росії. Авторами обґрунтовується широкий підхід до розуміння правозахисної системи. Пропонується авторське бачення структури і змісту «концепції правозахисної політики». Визначаються основні принципи формування і реалізації правозахисної політики, її цілі та завдання.

Ключові слова: правозахисна політика, судово-правова політика, правоохоронна політика, правозахисна система, захист права.

Малько А. В., Ныркoв В. В. Теоретико-методологические основы формирования концепции правозащитной политики

Аннотация. В статье анализируются наиболее важные проблемы функционирования правозащитной системы, а также ряд вопросов, связанных с формированием стратегии ее дальнейшего развития. Отмечается актуальность теоретического изучения вопросов правозащитной системы и правозащитной политики. Отстаивается идея о необходимости разработки комплексной научно обоснованной концепции правозащитной политики. Авторы формулируют оригинальные дефиниции понятий «правозащитная политика» и «концепция правозащитной политики». Рассматриваются соотношение и взаимосвязь правоохранительной, судебной и правозащитной политики в современных условиях. Критически оценивается процесс модернизации судебной системы в современной России. Авторами обосновывается широкий подход к пониманию правозащитной системы. Предлагается авторское видение структуры и содержания концепции правозащитной политики. Перечисляются основополагающие принципы формирования и реализации правозащитной политики, определяются ее цели и задачи.

Ключевые слова: правозащитная политика, судебно-правовая политика, правоохранительная политика, правозащитная система, защита права.

Maljko A., Nyrkov V. Theoretical and Methodological Bases of Formation the Concept of Human Rights Policy

Summary. The article deals with the most important problems of functioning of the human rights system, as well as a number of the questions connected with formation of strategy of its further development. Indicated the relevance of the theoretical study of questions of the human rights system and human rights policies is denoted. An idea about the necessity to develop a comprehensive scientifically based conception of human rights policies is defended. The authors offer the original definition of «human rights policies» and «the concept of human rights policy». Relations and links among law-enforcement, judicial and human rights policy in modern conditions are discussed. Authors criticize the process of modernization of the judicial system in modern Russia. They ground wide approach to understanding the human rights system. Authors give their vision of the structure and content of the concept of human rights policy. Fundamental principles of the formation and implementation of human rights policies are characterized, their goals and tasks are defined.

Key words: human rights policies, judicial policy, law enforcement policy, human rights system, protection of the rights.